

A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM
DIAPOZITÍV-SOROZATA

Magyar nyelv és irodalom

A DRÁMAIRODALOM SZÍNPADI FEJLŐDÉSE
a középiskolák I—IV. osztályai számára

E T A L O N	
<i>A drámai irodalom színpadi fejlődése</i>	
<i>a középiskolák I—IV. oszt. számára</i>	
a specifikáció követelményeinek megfelel.	
Budapest, 1971. <i>apr. 1.</i>	
Országos Tanszervező	
és Értékesítő Vállalat	
Kutatási és Kísérleti Főosztály	<i>Rákos János</i>
IFÉRT V. részéről	P.H. Ifj. Kutató Osztálya részéről

Kiadja:

Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1971.

Készült:
AZ ORSZÁGOS
TANSZERGYÁRTÓ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT
Kutató Osztályának irányításával

Komár Pálné
és
Szappanos Balázs
munkája

A KÉPEK FELHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS MÓDJAI

A 200 db-ból álló, 4 dobozban elhelyezett diapozitív-gyűjtemény a középiskolák (gimnáziumok és szakközépiskolák) I-IV. osztályában tanítandó, kötelező, ill. ajánlott drámák un. kulcsjeleneteit tartalmazza.

Pedagógiailag nem szorul különösebb bizonyításra, hogy milyen nagy jelentősége van annak, ha az éppen tárgyalásra kerülő drámai alkotás egy-egy kulcsjelenete a képkockák vizuális erejével segíti a mű atmoszférájának érzékelését, hiszen a dráma születésétől kezdve megtekintésre hivatott műfaj. A középiskolák I-IV. osztályában szép számmal akadnak a kötelező és az ajánlott olvasmányok között drámai művek. Ugyanakkor még fővárosi iskolák esetében sem mindig biztosítható megtekintésük (nem is beszélve nagyon sok vidéki gimnáziumról és szakközépiskoláról, amelyek - ha nincs a helység közelében rangos színház - esetleg évekig nem jutnak el a kívánt drámák előadására). Ezért készítette el e remélhetőleg nagy hatásfokkal felhasználható tanszert a TANÉRT Kutatási és Filmgyártási Főosztálya, valamint a Magyar Diafilmgyártó Vállalat a középiskolák számára. (Távolabbi terv, hogy az egyes jelenetek szövegét, művészi interpretálását hangszalag rögzítse és ezzel teljes legyen a tanított drámák legnagyobb pillanatainak művészi "megidézése", gazdagabbá váljék a zömében csak olvasás útján szerzett élményanyag.)

A fekete-fehér kivitelezésű diaposzítívek a középiskolai irodalmi tanterv I-IV. osztálya szerinti felépítési sorrendben találhatók az egyes dobozokban. Egy dobozban 50 diaposzítív van. Az első 60 diaposzítív, tehát több mint egy doboz tartalma, elsősorban az I-II. osztály tantervi anyagához, a többi dobozé a III-IV. osztály anyagához kapcsolódik. Azért mondjuk, hogy "elsősorban", mert - amint az majd a további ismertetésből nyilvánvalóvá válik - a képanyag felhasználásának didaktikai lehetőségei igen változatosak.

a/ Az egyes képcsoportok mindenekelőtt arra szolgálnak, hogy a tanítandó drámák legnagyobb pillanatait vizuálisan megjelenítsék a tanulók előtt. A legtöbb esetben az MTI fotóanyagából sikerült diaposzítíveken is megörökíteni - még hozzá igen sokszor a legnagyobb színészek alakításában - a kérdéses drámák nagy jeleneteit. Feltételezhető, hogy a képek varázsa, noha csak egy-egy pillanatot rögzítenek, képesek lesznek éppen atmoszférateremtő erejükkel megidézni a drámai konfliktus egészét is. E részletek azonban csak akkor funkcionálnak így, ha a tanulók előzetesen már olvasták vagy látták az egész drámát. A diaposzítívek drámai kulcsjelenetei tehát nem helyettesítik, hanem csak kiegészítik, gazdagítják az olvasmány- vagy színházélményeket.

b/ A képanyag másik része - ugyancsak a tantervi felépítésnek megfelelően - a szinpadtörténet főbb vonulatát ismerteti meg a tanulókkal, illetve jeleníti meg a tan-

könyvek drámatörténeti olvasmányainak anyagát (pl. szimbolikus papi tánc; ősi rituális drámajelenet Mexikóból; az athéni színház rekonstruált képe; Shakespeare korának színháza stb. egészen a szimbolikus szinpadképekig, ill. a jelzéses szinpadig). Minthogy az egyes diapozitívek eredeti helyükből kiemelhetők, az egyes tanévek, főképpen pedig a III. és a IV. osztály végén összeállítható olyan képsor is: miként fejlődött a legősibb művészet, a dráma az ősi rituális drámáktól napjaink konfliktusait leginkább megjeleníteni tudó dramaturgiai, szinpadképi megoldásáig. Ez a képcsoportosítás természetesen csak kiváló képességű osztályok számára javasolt, de kitűnő foglalkozási téma lehet dramaturgiai, színjátszó szakörökön is. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy az osztály néhány tehetséges tanulója kapja meg azt a feladatot, hogy a négy doboz anyagából az említett szempont szerint válogassa ki a megfelelő képeket, és megtekintésük után közösen adjanak számot az óra (vagy egy nagyobb tanítási egység) megfelelő időpontjában mindarról, amit régebbi és jelenlegi tanulmányaik, valamint a válogatott képek szemlélése alapján fontosnak, számukra érdekesnek, tanulságosnak, a drámatörténeti folyamatban eligazítónak tartanak.

- c/ Noha - mint már arról szó volt - a négy doboz tartalma a tantervi felépítést követi, olykor olyan drámák "nagy pillanatai" is beékelődnek a kötelező tantervi anyagba, amelyek bemutatását csak kifejezet-

ten kiváló képességű osztályoknak és olyan tanároknak javasolunk, akik biztonságosan mozognak e tanterven és tankönyvön kívüli műveltségi anyagban is. Ilyenek pl. az I. dobozban azok a diapozitívek, amelyek Szophoklész Antigonéjének 5 kulcsjelenetét ábrázoló képei után Bornemisza Péter Magyar Elektrájától, Anouilh: Antigone, ill. O'Neill: Amerikai Elektra c. művéből mutatnak jellegzetes - a korszak szempontjából jellegzetes, de az ókori tragédia atmoszféráját árasztó - alakokat, illetőleg O'Neill műve esetében a tragédia legfontosabb kulcsjeleneteit rögzítő szituációkat. Természetesen ez a megoldás távolról sem hordozza azt a rejtett sugallatot, hogy az amúgy is sok tanulócsoporthoz nehezen végezhető tananyag mennyiségét tovább kívánnánk növelni a beállított képsorok nagyobb számával. Erről szó sincs, azért sem, mert e diapozitívek, mint általában minden szemléltetőeszköz, nem kötelező, hanem csak lehetséges eszközei az iskolai oktatásnak. Hasznosságukat azonban kár lenne vitatni, mert az olvasmányélmények művészi kivitelű vizuális megjelenítésének a serdülőkorban való nagy hatásáról már kötetnyi irodalmi bizonyító anyag van. A "bővítések" egyrészt a kifejezetten irodalmi érdeklődésű osztályok, másrészt az irodalmi szakkörök számára készültek. (A szaktanári felkészültség biztonságát ezek a többletképek természetesen maximálisan feltételezik.) Kitűnő tanár és jó felkészültségű osztály esetében hallatlan izgalmas - a világnézeti nevelés, az irodalmi izlés és az irodalmi folyamatban való eligazodás szempontjából -, egyáltalán nem lebecsülhető lehetőségek rejlenek pl. az emli-

tett Szophoklész, Bornemisza, Anouilh, O'Neill művekből válogatott összeállításban. Ennek a témának a feldolgozása lehetséges úgy is, hogy csak néhány kiemelkedően jó olvasottságu, a színházi dramaturgia iránt érdeklődést mutató, fejlett erkölcsi érzékkel, filozofikus hajlammal rendelkező tanulónak adjuk az említett képek megtekintését és elemzését feladatul, természetesen hozzásegítve őket a drámák szövegének megismeréséhez is. Ilyen esetben akár az I., akár a IV. osztályban legalkalmasabb módja a beszámoltatásnak, ha egy-egy összefoglaló órán, vagy pedig az év végi ismétlés alkalmával kerítünk sort arra, hogy a tanulók e kis csoportja (csakugy, mint a szakköri munka során e témában már tájékozott tanulók) beszámoljanak erről a számunkra bizonyára nagy örömmel, élvezettel végzett munkáról. E beszámolónál lehetőleg kívánjuk meg azt is, hogy a tanulók a vetített képeknek megfelelő eredeti drámai szövegből is idézzenek (természetesen nem könyv nélkül, hanem előre kikeresett részletek értelmes, kifejező felolvasásával).

Voltaképpen külön fejezetet érdemelne, de tartalmánál fogva ide kívánkozik annak a pedagógiai problémának a tisztázása, hogy vajon szabad-e, kellő haszonnal járhat-e az olyan módszer, amely az oktatási folyamat egy-egy szakaszában a következő tantervi anyagot kitérít olyan élményekkel is, amelyek nem az osztály egészének sajátjai. Meggyőződésünk, hogy ez az eljárás egyrészt hasznos, másrészt nemhogy tilos, hanem - adott osztály esetében - egyenesen kívánatos is. Mert miről is van szó? Arról, hogy rengeteget (talán olykor már túl-

ságosan is gyakran) beszélünk a "gyorsuló időről", az egyre nehezebben átfogható, felhalmozott tudományos anyagról, az ijesztő gyorsasággal elavuló technikai ismeretekről, de egyre kevesebb időt szánunk magának az embernek a megismerésére, akiért pedig minden tudás és technikai vívmány van, mert ha nem az ember szolgálatára jött létre, értelmét veszti. E gondolatsor távolról sem ahhoz a következtetéshez akar eljutni, hogy a fentiek értelmében meg kell változtatni a művelődési anyagnak a modern világnak kialakítása érdekében csaknem már világszerte kialakult belső arányait, és valamiféle uton-módon az un. klasszikus iskola ismeretanyagát kell - némileg modernizálva - felújítanunk. Két dologról azonban nagyon is szó van. Az egyik az, hogy az irodalom - s ezen belül az élet konfliktusait nagy megjelenítő erővel életre hívó drámai irodalom - olyan emberi, társadalmi igazságokat tud átéltetni, tehát személyes élményévé tenni az embernek, amelyre semmiféle tudomány nem képes. (Nem hiába nevezte Gorkij az irodalmat "embertannak"!) Arról van tehát szó, hogy minden olyan esetben, amikor egy adott osztály szellemi szintje birja (vagy az osztály néhány tanulójának nemhogy megerőltetést, hanem inkább még élvezetet is jelent ez a munka), a tanártól pedig nem követel különösebb felkészülést, az "embertani" ismereteknek ez a bővítése - éppen a személyiségformálás szempontjából - kívánatos dolog. (E körülmények hiánya esetén természetesen súlyos hibák forrása lehet az ilyen többletfeladat vállalása.)

A másik dolog, amiről szólnunk kell, az a következő: éppen "a gyorsuló idő" emlegetése kapcsán sok szó esik

arról, hogy egyre nehezebb feladatai vannak az iskolának, ha arra akar vállalkozni, hogy az elődök által felhalmozott tudásbeli és művészeti anyagot átszarmasztassa az utókorra. Ezek terjedelme hovatovább olyan óriási, hogy még alapjainak elsajátíttatására sincs kellő ideje az iskolának (különösen demokratikus iskolarendszerek esetében, amelyek szélesre tárják a közművelődés kapuját). Ilyen körülmények között az un. hagyományos tanulóiskola helyett a "képességek iskoláját" kellene kimunkálni, vagyis olyan intézményt, ahol a legalapvetőbb és mindenki számára közös műveltségi törzsanyag mellett a természetre, a társadalomra, az emberre vonatkozó ismeretek széles köre helyezkedik el, ami nem olyan értelemben tananyag, mint a tantervben rögzített ismeretek. Tájékoztatásul, tudomásul vételül szolgál, de - ha természete vonzó - esetleg éppen ez a műveltségi anyag indít el egy olyan folyamatot a tanulóban, amely bőségesen kamatozik majd az ifjú önmaga képességeinek, önmagára eszmélésének folyamatában. Lehet, hogy éppen ezek a tanterven kívüli műveltségi elemek lesznek legnagyobb segítői a konzervatív, a jegyért való tanulásnak mind a tanár, mind a tanulók esetében (nem is beszélve a szülőkről).

A diapozitívek e fajtájánál azért időztünk hosszabban, mert már a tanterv "megálmodásakor" számoltunk azzal, hogy noha a csekély irodalmi óraszámok tananyaga az átlagos érdeklődésű tanulónak készül, sok tehetséges középiskolás is van, akik a világról, az emberről többet akarnak tudni, és erre nagyobb erőfeszítés nélkül képesek is, mint az átlag. (Csak megjegyezzük, hogy a tehetségesek elhanyagolása, szellemi erejük parlagon ha-

gyása legalább olyan pedagógiai vétek, mint a hátrányos helyzetben levő tanulókkal való nemtörődés, illetőleg közömbösség a nehezebben kinyiló érdeklődésűekkel szemben.) E tehetségesebbeket, érdeklődőbbeket, kiváló felkészültségű tanárokat hivatott a diasorozat ilyen jellegű felhasználási lehetősége (amely mindenképpen a korszerű középiskolai irodalmi oktatás egyik előfutára) szolgálni.

d/ Ismét nem tartozik közvetlenül a tantervi előírások anyagába, de a világnézeti nevelés, korizálás érzékeltetése szempontjából rendkívüli, szinte felbecsülhetetlenül nagy szolgálatot tehetnek az egyes diákok annak tudatosítására, hogy a nagy klasszikus műveket az egyes történelmi korokban különböző rendezési felfogással játszották, ezzel az eredeti értelmezésnek más és más hangsúlyt adtak. (Pl. az Ember tragédiája c. mű különböző felfogása.)

e/ A "Muzsák testvériségének" is kevés olyan könnyen hozzáférhető bizonyító anyaga van, mint pl. az I. dobozban szereplő un. vázáképek, festmények, ill. a II. számú dobozban az Ember tragédiájának Zichy-, ill. Kass-illusztrációi.

f/ Legfőbb jelentőségük azonban, hogy megidézik egy-egy olvasott dráma nagy pillanatait, amellet az egymástól távoli drámák összehasonlítása esetén szemléltető tanulságai annak is, hogy mindig "rólunk szól a mese", csak a körülmények változnak. Az emberi jellem fejlődésében olyan törvényszerűségek uralkod-

nak, amelyeket minden esetben pozitív vagy negatív töltés társadalmi mozgatóerővé motivál.

g/ Utoljára hagytuk, de csak a magától értetődés és nem a fontossági sorrend diktáltatta nekünk ezt a dráma-irodalom nagy pillanatait felidéző megoldást, hogy a diaképeknek különösen az ingerszegény környezetből jövő tanulók részére nagy a jelentősége. Azoknak, akik vagy egyáltalán nem, vagy csak igen ritkán jutnak el rangos színházi előadásra, azoknak is, akik mindemellett még kis képzelőerővel, szegényes fantáziával is rendelkeznek. Régebbi korok, más országok jellegzetes figuráit (öltözet, környezet stb.) olvasmányélmények alapján igen sok tanulónak nehéz elevenné varázsolnia saját képzelőerejére hagyatkozva. A diaképek életre keltik a régi környezetet, mai-tól eltérő, vagy éppen maiságuknál fogva ismert mielőtt, az ebben mozgó figurákat. Ez a vizuális megjelenülés mindig nagy segítség a tanulóknak, hogy behatoljon mindazokba a magatartásbeli mozgatórugókba, amelyek a jóra, máskor a társadalmilag károsra törő, maga körül boldogságot vagy pusztulást teremteni kívánó, olykor tétovázó, tehetetlen, jóra vagy rosszra elszánt ember cselekedeteit motiválják. Ez a vizuális megjelenítés segíti az olvasmányélmények egészének atmoszféráját is átélni, ami pedig egyáltalán nem elhanyagolható szempont a mű konfliktusának megértése szempontjából.

h/ Arról hosszabban nem kívánunk beszélni, de megemlítjük, hogy a kifejezőképesség fejlesztését is kiválóan

segítik a dobozokban levő képek. Főleg az alsóbb osztályokban van számtalan lehetőség az ilyen szempontu felhasználáshoz. Ime néhány példa: az I. osztályban kitűnő alkalom nyílik arra, hogy a Szophoklész, Shakespeare tragédiájából, ill. Molière komédiájából vett irodalmi hősök megfilmesítése után összehasonlító leírást készíttessünk az egyes korok eszményeit őrző ideálokról. Az ilyen célra kiválasztott diaképek esetében megadhatjuk az irodalmi alak leírásának vázlatban rögzített jellemzési sorrendjét is, de az összehasonlítást, az ebben való közös nevező megtalálását bizzuk rá az osztály egyes csoportjaira (vagy egy-egy tanulójára), ahogyan ezt az általunk tervezett didaktikai feladat megkívánja.

Még jó néhány szempont szerint csoportosítható a 4 doboz anyaga, gazdag variációs lehetőséget kínálva osztálymunka és szakkör számára annak megfelelően, hogy egy-egy tanulócsoporthoz és a kívánt pedagógiai, didaktikai igényhez mérten milyen megoldás a legcélszerűbb.

A továbbiakban az egyes dobozok tartalmi anyagának felhasználásához adunk tanácsot, de természetesen nincsen módunkban - miután a különféle tanulócsoporthoz felkészültségi szintjének különbözősége miatt ez lehetetlen is - foglalkozni valamennyi felhasználási lehetőséggel, csak a leglényegesebb iránymutatások rögzítésére törekszünk. Mielőtt azonban még erre sort kerítenénk, felhívjuk a figyelmet, hogy az összeválogatott anyag meglehetősen gazdag (mármint a lehetőségekhez képest gazdag) a mai magyar drámai művekből vett pillanatképekben. Ezt azért kívánjuk előrebocsátani, mert e műveltségi anyagnak nem

csupán a IV. osztályban van a helye, ahogy az a dobozok tartalmi felépítéséből következne. Már a II. osztálytól kezdve hasznosíthatók ezek a diaképek a mai magyar irodalmi órák egyikén is, amelyen a Tanterv (ill. az Utasítás) ajánlása szerint egy mai magyar dráma megbeszélése a javasolt tantervi anyag. Éppen ezért azt ajánljuk a szaktanároknak, hogy - bármely osztályban tanítanak - valamennyi doboz diaposzitiv anyagával alaposan ismerkedjenek meg, mert csak az áttekintés birtokában lehet a legcélszerűbben megtervezni e tanszer felhasználásának leghatásosabb módjait. A kifejezőképesség fejlesztéséhez a helyi szükségleteknek, kívánalmaknak megfelelően bármely diakép ill. azok valamilyen szempont szerint kiválasztott csoportja kiválóan hasznosítható.

Az I. doboz képanyaga. Bár elsősorban az I. osztályos irodalmi anyag vizuális "támogatására" készült, az előbbieken elmondottakból következik, hogy több lehetőséget hord magában, mint csak az I. osztály művelődési anyagának egyszerű illusztrációját. Annak ellenére, hogy a dobozban kaptak helyet a "Bánk bán" tragédiából és operából vett nagy pillanatok képei is, az I. doboz legjava mégis az I. osztály művelődési anyagához simul. Nem "megbonthatatlan" értelemben, hiszen képanyagának igen nagy része szerephez juthat majd a III., ill. a IV. osztályos irodalmi órákon vagy dramaturgiai szakkörökön is. Különösen nagy haszonnal forgathatók, ill. mutathatók be egyes képek akár a III. osztályos "Európai dráma nagy hagyományai" c. dráma-áttekintő gimnáziumi anyagrésznél, ugyanilyen "telitalálat" lehet az I. osztályos ókori anyag diaképeinek levetítése a modern drámai

alkotásokat tárgyaló drámáknál, akár a gondolati tartalom megformálása, akár a szinpadképi megoldás összehasonlítása ürügyén kerítünk sort az ilyen egybevetésre.

Az első un. kötelező dráma, az Antigoné előtt 3 diaképet lehet felhasználni nagy haszonnal. Ezek a következők:

1. Szimbolikus papi tánc. Mexikó
2. Dionüszosz megalapítja a tragédiát. (Vázakép)
3. Az ókori színház képe. (Az athéni színház)

Ezek a képek az ókori drámairodalom egyik legnagyobb alkotását bevezető olvasmánynál használhatók föl, tehát az Antigoné előkészítéseként. Sok mindenre rácsodálkoztak már eddig a tanulók, főképpen talán arra, hogy a színház - mint intézmény és mint egy műalkotás lepergésének színhelye - milyen ősi időkre tekint vissza. Ezek a képek arra hivatottak, hogy a vizualitás erejével rögzítsék: a művészet egyidős az emberrel, és a drámai művészet, amelynek helye a színház (amint majd a későbbiek folyamán feltárul, hogy a folyton változó színház), az egyik legősibb művészet. Az 1. sz. kép éppen azt teszi szemléletessé, hogy az ősi rituális drámák fő tárgya a tél és a nyár, a halál és az újjászületés küzdelme volt. (Ez a legősibb megjelenési formája a konfliktusnak, amely nélkül nincs drámai alkotás.) A konfliktus érzékeltetése mellett a dráma másik alapvető alkotó eleme a megszemélyítés, a megjelenítés is jelen van ebben az első képben.

A 2. kép már közvetlenebbül kapcsolódik a tanulmányi anyaghoz. Az egyes tankönyvek un. drámatörténeti olvasmányai csaknem kivétel nélkül említik, hogy a tragédiaköltők versenye már az i. e. VI. század végétől csaknem állandó "műsorszáma" lett a Dionüszosz-ünnepségeknek. A diaképen látható vázlatkép érzékletes közelségbe hozhatja a tanulók számára az ókor sajátos atmoszféráját - ha csak egy-egy villanásnyi időre is -, a vázlatkép kompozíciójának egészét szemlélve néhány megjegyzést teszünk az ábrázolt alakokra, a kifejezés-mód sajátos technikájára. Jobb felkészültségű, érdeklődőbb osztályokban éppen e kép kapcsán utalhatunk arra, hogy a drámai művek cselekménye - bár az első tragédiaköltők művei nem maradtak fenn - hamarosan elszakadt a Dionüszosz-mondáktól, általában a mitológiai tárgyú alkotások maradtak többségben.

A 3. kép az athéni színház rekonstruált képe. Ez már szinte illusztrációs vizuális anyaga "az ókori színház" c. olvasmánynak, az abban leírtak megelevenítése.

A 4-17. képek sajátos egységet alkotnak. Ez a képanyag könnyen bontható az osztály felkészültsége, szellemi teherbírása szerint, illetőleg ez a 14. kép kitűnő témája lehet irodalmi, esetleg dramaturgiai szakköröknek. Az Antigoné-Elektra problémakör jelenik meg ezeken a képeken - mármint azok egy-egy kulcsjelenete, olykor pedig csak egy villanásnyi kép a merőben más korszak Antigoné-problémájából -, azért ezek a képek kiválóan alkalmasak a történelmi kategóriájú szép-rut, eszmei-esztétikai megérettetésére.

(Azért írunk "megéreztetés" kifejezést, mert a diakép még hangszalaggal kombináltan sem vállalkozhat arra, hogy a műalkotás helyébe lépjen.) "Csak" segíteni akarja ezt a belső megértést azzal, hogy a vizualitás atmoszféra-teremtő erejével azoknak a kisebb fantáziájú tanulóknak siet segítségére, akiknél a betűvel leírt etikai szituáció nem jelenik meg magától értetődő módon konkrét formában is. (Sartre szellemes kifejezését idézve: a fantáziatévékenység a szellemi életnek az atmoszférája, amely - az irodalmi alkotások esetében, s praktikus okokból ide kell sorolnunk a drámai alkotásokat is, hiszen a tanulók többsége csak olvasás útján ismerkedik meg velük - lehetővé teszi, hogy a tárgy jelen legyen valóságos távollétében is.) Ez a "jelenvalóvá tevés" egyáltalán nem lényegtelen, ugyanakkor nem is egyszerű feladat a legtöbb tanuló számára.

A 4. kép megidézi Antigoné és Iszméné alakját (a nyári Körszínházbeli előadásból vett fotók). A "megidézés" kifejezést ismét tudatosan választottuk, hiszen a tanulók, akik már az olvasókönyvben levő drámatörténeti olvasmányból tudják, ez a mi korunkbeli előadás - a megjelenítés külsőségeiben is - igen sokban eltér az eredeti két és fél-ezer éves előadások atmoszférájától (maszkokban játszó színészek, az álarc, amely kizárta az arcjáték lehetőségét stb.), mégis hivebben közvetíti a régi görögök emberi érzés- és gondolatvilágát, mintha rekonstruálni akarná az eredeti előadásmódot. E külsőségek megfigyeltetése (amely jól megfogalmazott tanári kérdés esetében pillanatok alatti belső felismerési időt követel csupán) nagyon hamar elgondolkodtatja a tanulókat, és rádöbbeníti arra, hogy az An-

tigoné alakjában kifejezett etikai magatartásban van valami "az örök emberi"-ből, ahogyan ezt a gondolatot "Az örök Antigoné" c. kitűnő TV-játék is bizonyította. Kisebbségi lehetőségekkel ugyan, de az említett diaképek alkalmat adnak a tanárnak e gondolat felvetésére. Miután Szophoklész Antigonéje kötelező olvasmány, a képek bemutatásánál mindenképpen idézzük fel azt a szövegrészt, amelyet a tanulók találnak a legalkalmasabbnak a kép mellé idézetül. (Persze, nem is sok munkával, csupán némi sugallattal segítse, illetőleg irányítsa ezt a szövegkeresési munkát a tanár.) Így pl. a 4. kép megfelelő szövege a tankönyvben is meglevő Antigoné-Iszméné párbeszéd. Az 5. képhez szintén a tankönyvből választhatóan, a "... sok van mi csodálatos..." kezdetű kórusrész illik (de ajánlhatnak ennél alkalmasabbat is a tanulók). A 7-8. kép Antigoné és Kréon, illetőleg Kréon és Haimon párbeszédének levegőjét közvetíti a tanulók számára. E képek jól közvetítik az egymással szemben állók különböző felfogását. (Ajánlatos javasolni felolvasandó szöveggént a drámának azt a részletét, amely Haimon e szavaival kezdődik: "... Atyám, az emberész az istentől való, s ennél nagyobb kincset képzelni sem tudok..." s végződik a nagy összecsapással "Ám akkor légy király a puszta föld felett.") Az Antigonéból vett utolsó képhez szintén találunk jó idézeteket is, bár alkalmasabb e képpel Kréon erkölcsi összeomlásának problémáját megtárgyalni, és felolvasatni a kar zárókórusát; "... Góggel teli ajkon a nagy szavak - Nagy romlásra vezetnek -..." stb. Amíg ez az 5. kép kötelező tantervi anyaghoz kötődik és ezért bemutatásuk szükséges, addig a 9-17. képek vetítése inkább csak jó osztályokban, illetőleg szakkörökben tanácsolható. Bornemisza Magyar Élektrája, Anouilh: Antigonéja és O'Neill: Amerikai Elektra c. alkotásaiból vett kulcsje-

leneteket láthatnak ezeken a képeken. (A Magyar Elektra és az Amerikai Elektra c. alkotásokat csak szakköri foglalkozásokon helyes alkalmazni, a tanulók megterhelése nélkül, vagy olyan osztályokban, amelyek a filmesztétikai oktatás keretében már látták Cacoyannis Elektra c. kiünő filmjét. Valamennyi említett képanyag nagy szakmai felkészültséget kíván a tanártól, bár igen bőséges kamatokat hoz nemcsak az irodalmi műveltség növekedésé, hanem az ifjú személyiségformálása szempontjából is. A Bornemisza művel kapcsolatban ugyanis nem elég csupán annyi információ, hogy ez az alkotás, amely a XVI. századi magyar drámairodalom legnagyobb remeke, nem egyszerű fordítás, hanem benne Bornemisza Péter a humanizmus és a reformáció szintézisének szellemében valóságos új drámai művet hozott létre. Ezen túlmenően a képek segítségével a XVI. századi magyar politikai élet atmoszféráját is tudjuk érzékeltetni. Az a probléma, amelyet Bornemisza fogalmazott meg műve utószavában; Oresztész nővéreinek ellentétes magatartásában található meg, a darab kulcskérdése. Nevezetesen arról a XVI. századi magyar politikai kérdéstről van szó, hogy az aktív ellenállás vagy a megalkuvó passzivitás helyes-e a zsarnokokkal szemben? Ezért Elektra cselekvő elszántsága példamutató a rosszat erősítő belenyugvással szemben. A zsarnokölő Oresztész tehát helyesen cselekedett, de vajon lehet-e belőle jámbor fejedelem? A 9-10. kép csak azt tudja érzékeltetni, hogy mennyire 16. századi magyar történetté vált Bornemisza fordító-ujjáíró tollán az ókori tragédia, mennyire magyarok az alakok - a külső megjelenítésen, öltözéken túl is mennyire magyar történeti tragédiává vált.

Bornemisza Elektrája mellett - éppen az összehasonlítás miatt - a 13-17. képeken O'Neill Amerikai Elektrájának megismerése igen izgalmas pedagógiai feladat, bár kifejezetten szakköri keretek között fér csak el így ez az anyagrész. (Amennyiben az I. osztályban nem tudunk erre sort keríteni, a IV. osztályban, a II. világháború utáni haladó világirodalom tanításánál beiktathatjuk ennek az öt képnek bemutatását, esetleg az I. osztályban megismert Szophoklész Antigoné kulcsjeleneteit ábrázoló képek, illetőleg az akkor látott Cacoyannis filmre való visszaemlékezések felidézésével.) Az Amerikai Elektra képei jól rögzítik a modern korban játszódó antik tragédiát. A tanárra vár a feladat, hogy - a mű befejezésére utalva - a cselekménytörténet ismertetésével kiegészítse a képeken már nem látható tragikus befejezést.

A kötelező tantervi anyaghoz könnyebben kapcsolható Anouilh Antigonéjából vett kép kitűnő vita kiindulópontja lehet, ha a szophoklészi Antigoné megbeszélése után a tanár ismerteti az Anouilh darab cselekményét, majd a képek bemutatása előtt Bajomi Lázár Endre: A mai francia irodalom kistükré c. művéből felolvassa az említett darabra vonatkozó kritikai megjegyzéseket (273. o.).

A 18-19. képek vetítése mindenképpen ajánlatos. A 19. számú, szinte varázslatosan szép vázakép még akkor is hatásosan érzékelteti a korszak hangulatát, ha a tanulók jóformán semmit sem tudnak Arisztophanész Lovagok c. vígjátékáról, amely politikai támadás az uralman levő demagóg háborús uszító ellen. A 18. kép már job-

ban kötődik a tankönyvhöz (a szöveggyűjteményben van egy szemelvényrészlet Plautus komédiájából, a Hetvenkedő katona c. műből). A Pompejiben levő falfestmény vetítése során megemlíthető, hogy a képen vizuálisan is megjelenik a világirodalomban később annyszor előkerülő nagyszájú, hazudozó katona alakja.

Az 1-19. képek elsősorban tehát az ókori irodalom tanításához használhatók, de jól hasznosíthatók a szakköri foglalkozásokon és az egyénileg megoldandó feladatokon kívül később a IV. osztályban is, főleg az érettségi vizsga előtt a korábbi tanulmányok felelevenítésére.

A 20-30. képek ismét egy tanulmányi egységbe tartozó művelődési anyagot szolgálnak. "A Shakespeare-korabeli színház" c. drámatörténeti olvasmányhoz mutatható be a 20. és a 21. kép, amelyek illusztrálják az olvasókönyvnek az angol színpadról és a színjátszásról szóló szövegét. (Az egyik kép a tankönyvben is megvan, de apró mérete miatt aligha használható.) A diaképen a nagy drámaköltő korának színpadi képe, a színtér beosztása látható, amely alapvetően meghatározta e korszak drámáinak szerkesztésmódját.

A Shakespeare-i művekhez 5 diakép (22-26.) a kötelezően feldolgozandó drámának, a Julius Caesarnak kulcsjeleneteit adja, 3 kép (27-29.) a Romeó és Julia c. mű két leghíresebb jelenetét az un. erkély-jelenetet, valamint a műnek azt a részét, amikor a halottnak vélt Julia felébredve maga mellett találja meghalt kedvesét - mutatja be. A közbülső kép (28.) a színészi arcjá-

ték kifejező voltára hívja fel a figyelmet, utalva a művészet megjelenítő erejére, jelen esetben a szinte földöntúli boldogságnak az arcjátékkal kifejezett művészetére. - Két kép (30-31.) a Szentivánéji álom c. vigjátékból az olvasókönyv szöveggyűjteménybeli szövegeihez illeszkedik. (Különösen a 31. kép ilyen szemléltető jellegű, amely - a tankönyv szövegeihez simulva - megjeleníti a Théseus palotájában folyó Pyramus és Thisbe "szörnyű vig komédiáját" a mesteremberek előadásában. (S hogy a mulatságos epizód mellett a költői szó varázsa is felhangozzék, a dramaturgiai szakkörben - ahol akár a műnek ez a része szívesen is megtanult és előadott jelenetté válhat - a tanár olvassa föl a mű utolsó sorainak egyikét, Théseusnak az ünnepélyt záró szavait is. ("Tizenkettőt vert a vasöklű éjfélnél...") Megjegyezni kívánjuk, hogy noha az itt szereplő Shakespeare-i művekből csak a Julius Caesar a kötelező tantervi anyag, mindenképpen sok haszonnal jár, ha a nagy drámaköltővel való első találkozás legalább ilyen sokszíniűen mutatja be a világirodalom egyik legnagyobb alakját. A III. osztályban ugyan "Az európai dráma legnagyobb hagyományai" c. tantervi egységben újra előkerül a dráma-költők óriása, így a már sokszíniűbb arckép megkönnyíti a vele való későbbi foglalkozást, s ezekre a művekre visszatérni a III. osztályos anyag zsufoltsága miatt már nem lehet. (Nem is beszélve arról, hogy a szakközépiskolákban az említett téma a III. osztályban - a kisebb óratervi körülmények miatt - nem is kapott helyet. Ezért e néhány kocka vetítése indokolt az I. osztályban.)

A 32-41. képek ismét egységes témakörhöz tartoznak. Valamennyi a Molière-korabeli színház és színjátszás eszmei

művészi problémáival foglalkozik. A neveltetve tudatformáló eszmeiség és az új színpadtörténeti lehetőségek megvilágítását kívánják érzékeltetni.

A 32-36. képek még csak azt kívánják megjeleníteni, hogy a középkori egyházi misztériumdrámák mellett, azokkal párhuzamosan kezd kifejlődni a világi színjáték is. Ennek, a történetileg érthető okokkal magyarázható lassu folyamatnak egyik kiemelkedő műve a Pathelin mester c. komédia, amelynek legfontosabb alakja egy paraszt furfangos figurája. (A tanár közölheti növendékeivel azt is, hogy a parasztnak ilyesfajta szerepeltetése azért nagy jelentőségű, mert a megelőző korabeli kor világi színjáték-szásában a paraszt addig általában a guny céltáblája volt.) A következő három kép a drámatörténeti olvasmányhoz ad szemléleti anyagot. Különösen a 36. kép érdekes ilyen szempontból, amely bár kicsit tulzsufolt, de megke-restethető és jól kivehető a párizsi Pont Neuf mutatványos bódéinak sora, amely igen jelentős szerepet kapott a színháztörténeti fejlődés folyamatában.

A 37-41. képek Molière A fösvény c. kötelezően feldolgozandó komédiájának kulcsjeleneteit tartalmazzák. (Bár a tanárnak a tanterv szerint módja van a szöveggyűjteményben szereplő egyfelvonásos mű megbeszélésére is e nagyobb méretű műalkotás helyett, remélhető, hogy a diáképek ennek a darabnak a feldolgozására fogják ösztönözni kollégáinkat.) Miután kötelező olvasmányról van szó, a tanár joggal elvárhatja tanulóitól, de legalább is a legjobbaktól, hogy a képekhez tartozó legmegfelelőbb szövegrészeket maguk keressék ki, és szép felolvasással

kommentálják a látottakat. Ez a szövegkeresés szerepelhet akár házi feladatként is. Ebben az esetben a tanár kétszer vetíti a diaképeket, s felkéri a tanulókat: jegyezzék a látottakat. A következő órán pedig, amikor újra vetítésre kerül a sor, már az önállóan megkeresett szövegrészeket "aláolvassák" a tanulók a képeknek. Így a művészi szöveg és a látvány szinkronba kerül még abban az esetben is, ha a helyi körülmények miatt az osztály tanulói nem láthatták színházi előadásban a darabot. Ha viszont látták, ismétlésnek, mármint az élmények újraélesztésének szempontjából sok pedagógiai haszonnal jár a munka.)

Ezekkel a képekkel az I. osztály irodalmi anyagának diaképei véget érnek. Pusztán praktikus szempontból került tehát az első dobozba a II. osztályban tanítandó nemzeti drámánk, a Bánk bán kulcsjelenteit ábrázoló néhány képe. Az előbbieken vázolt Molière darab feldogozásához hasonló lehet a diaképek alkalmazása, miután ez a műalkotás is kötelező tantervi anyag. A 43-48. képek a dráma legfőbb jelenetei. (Sajnos, nem ugyanazon előadásból valók a felvételek. E kényszerű helyzetből azonban még haszon is származhat: a különböző stílusú előadások összetetésének lehetősége áll itt a tanár rendelkezésére jó felkészültségű osztály esetében.)

Az első doboz utolsó képe a dráma operai változatából való. A 49. képnél (palotás-jelenet) hanglemezről vagy magnóról megszólaltathatjuk a megfelelő zenei részleteket is.

A II. dobozban található 50 képből a következőket ajánljuk tanáraink figyelmébe: az 53-60. képek a Csongor és Tündéből, a 61-77. képek Az ember tragédiájából, a 93-100. képek Ibsen Nóra c. művéből örökítették meg un. nagy pillanatokat.

Már az előzőekben is szoltunk arról, hogy noha az egyes dobozok tartalma általában a tantervi koncepciót követi, mégsem teljesen csupán azt illusztrálja, illetőleg az egyes dobozok tartalma nem csak meghatározott osztályokban hasznosíthatók. Az I. sz. doboz praktikus szempontból a Bánk bánnal zárul, zömében az I. osztály tanterve szerint haladva tartalmazza a drámákat. (Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy az I. osztályos ókori anyag ugyanugy, mint a Julius Caesar a III. osztályos un. drámatörténeti áttekintő téma feldolgozásakor igen jó didaktikai és nevelési funkciót tölthet be a IV. osztályos modern mai külföldi dráma megbeszélésénél is.) A II. doboz tartalma beszédes bizonyítéka annak, hogy minden praktikus megfontolás mellett is a képek elrendezésének egyik elve az volt, hogy a már tanult ismeretanyag és a szerzett élmények újra és újra való felidézésére ösztönözzön, hogy segítse a kapcsolatok megteremtését a régi és az új anyag között, és felkészítsen újabb élmények befogadására is.

A II. doboz első képei (51. és 52.) csak un. kiegészítő anyaga lehet az irodalomóráknak, illetőleg tárgyává válhat a szakköri foglalkozásoknak.

Ha ugyanis a tanár röviden ismerteti Victor Hugo: Ruy Blas (nálunk a Királyasszony lovagja címen ismert) romantikus drámájának történetét, a következő képek, amelyek a Csongor és Tünde nagyszerű atmoszféráját érzékeltetik, már kellő alapot adnak arra, hogy a romantikus szinpadkép, a romantikus dráma (amelynek kedvelt alkotásai között megtalálhatók a filozofikus tartalmu "tündérajátékok" is) sajátos jellemzőit képszerűen elevenítsék meg a tanulók előtt. Az órán csak az utóbbi képekkel (53-60.) ajánlatos foglalkozni, hiszen a képek tartalmát jelölő felíratok szerint ezek a voltaképpen kiragadott állóképek képesek a mű egészének megidézésére is, természetesen csak abban az esetben, ha a vetítést a megfelelő szövegrészek hangulatos felolvasása is kíséri. Szakköri foglalkozásként elképzelhető, hogy a tanár több időt szán a romantikus szinpadkép, elsősorban a romantikus dráma jellemzőinek megbeszélésére. Ez annál is inkább jó szakköri témává válhat, mivel bár a romantika mint stílusirány meg is szűnt a múlt század derekán egyeduralkodó lenni, hatása mégis megmaradt. Rendkívül izgalmas, a tanulók szempontjából bizonyára szívesen végzett feladat, ha a mai drámákban kerestetjük meg a kor igényeinek megfelelően átalakult, de alapjaiban véve mégis romantikus jegyeket. Ehhez azonban természetesen alaposan ismerniük kell a romantikus ábrázolási mód sajátosságait (nemcsak tételesen, ahogy azt a tankönyvekben találják, nemcsak szépirodalmi alkotásokban, ahogy azt az órákon a tanuló és tanár közös munkája felderíti, hanem akár színházi élmények útján, amennyiben ez nem lehetséges, e diaképek élményt teremtő erejével). Természetes, hogy ilyen részletes-gű feldolgozás csak szakköri munkával képzelhető el.

Ezek megbeszélésének eredményei azonban mindenképpen bele áramlanak magába az irodalmi órába is, hiszen a szakköri tagok nyilván örömmel beszámolnak az órán kívüli foglalkozások eredményeiről.

A Csongor és Tünde képeinek bemutatása azonban mindenképpen ajánlatos. Az új tanterv szerint ez a mű ugyanis csak részletek alapján mutatandó be, nem kötelező, hanem csak ajánlott olvasmány. Minden bizonnyal nagy segítséget kap a tanár a képek erejében egyrészt a felolvasott szöveg élményanyagának elmélyítéséhez, másrészt abban a vonatkozásban, hogy tanítványai kedvet kapjanak az egész mű elolvasásához. Különösen felhívjuk a figyelmet "A hármast ut" vidékét ábrázoló képre, mert ennek a diaképnek kapcsán a romantikus színpadkép ismérvei is megbeszélhetők. E romantikus alkotásokkal való foglalkozás során nagyon helyén való annak megemlítése is, hogy az európai romantika kezdetén alkotó Katona nagy műve csak úgy, mint Madách lenyűgöző hatású alkotása elképzelhetetlen a színháztörténetnek eme állomása nélkül.

A 61-77. képek Madách: Az ember tragédiája c. téma tanításához kapcsolódnak. Kötelező olvasmányról lévén szó, nem is törekedtünk arra, hogy a történelmi színek mindegyikéből válogassunk. Inkább azt tartottuk fontosnak - és jó, ha e szándék lehetőségeit ki is használja a tanár -, hogy a különböző korszakok különböző fel fogású előadásmódját megidézzük a képek segítségével. Házi feladat lehet, ha a Julius Caesarnál, illetőleg a Molière-i darabnál javasolt megoldáshoz hasonlóan az

egyik óra végén bemutatjuk a következő órán vetítésre kerülő jeleneteket, s azt kérjük a tanulóktól, hogy a látott képekhez a legmegfelelőbb idézeteket keressék ki otthon. Több képről lévén szó, ez a munka csoportfoglalkozásként is elképzelhető. Az órán egy diákot kijelölhetünk ún. narrátornak, aki bevezeti a vetítést, és "kitölti" a hiányzó képeket, illetőleg az általa kiválasztott tanulókkal felolvasztatja a bemutatásra kerülő képekhez leginkább találó művészi szöveget. (Mindezt természetesen előzetesen közölni kell a vetítésnek középponti szereplőjével, hiszen ha nagy hatásfokot akarunk elérni az órán - márpedig ez mindenképpen cél - improvizációs megoldással könnyen melléfoghatunk. Különbben is: az iskolának arra is fel kell készítenie növendékeit, hogy az ilyesfajta "szereplést" meg is kell komponálni, igen alaposan átgondolni, s ehhez mindenekelőtt a tárgyalásra kerülő mű alapos ismerete szükséges. E képesség alakításához az ilyen alkalmak sokban hozzájárulhatnak.) Egyes képek (69-77.) portréfotók a mű nagyhirű alkotóiról, mások illusztrációk Zichy Mihály és Kass János műveiből. A hagyományos és a modern kor látásmódjának különbözősége éppen úgy szembeötlő ezeken a képzőművészeti alkotásokon, mint a különböző korszakok rendezési felfogásaiban. Mindez nagyszerű alkalom a "Muzsák testvériségének" villanásnyi érzékeltetésére, a szép kategóriájának történetiségére. A tragédia megbeszélésére több óra szükséges, tehát a tanár döntse el, hogy ez utóbbi problémát együtt beszélje-e meg a mű filozofikus tartalmának tisztázásával, vagy egy későbbi időpontban. A gimnáziumokban ennél a témakörnél kerülhet sor a Faustból vett képek bemutatására és megbeszélésére is. (A szakközépiskolákban ez csak órán kívüli foglalkozás témája lehet.)

A II. doboz anyagából a továbbiakban csak a 95-100. számú képek bemutatására és megbeszélésére van idő, de az átlagos képességű gimnáziumi osztályokban. A szak-középiszkolai tantervben ugyanis nem szerepel kötelező anyagként a kérdéses mű (Nóra) megbeszélése, amiképpen - sajnos - az alacsony óraszámok miatt itt nem kerül sor a gimnáziumokban meglévő un. drámatörténeti áttekintő témára sem. A kiválasztott hat kép voltaképpen az egész mű felépítését érzékeltetve mutatja meg a dráma teljes problematikáját. A képek alapján jól követhető a mű cselekménye, Nóra és Helmer ellentétes alakja, merőben eltérő erkölcsi felfogásuk. A 100. képkocka pedig a szinpadkép alakulása, fejlődéstörténete szempontjából fontos, hiszen a realiztikus szinpadképek egyik jellegzetes példája lehet. Olyasfajta szinpadi berendezést mutat, amellyel a régebbi művek felújításakor a tanulók színházlátogatásuk alkalmával találkozhatnak. Ennek a képnek a megbeszélése különösen akkor fontos, ha a romantikus szinpadkép vizuális hatásával már foglalkoztunk a megelőző évben. Nagyon hasznos az akkor megbeszélt kép újra vetítése és összehasonlítása a Nóra c. drámából vett utolsó képpel. Akár házi feladat is lehet, de ilyen összehasonlítás csak a legkiválóbbaknak adható feladatul. Az viszont biztos, hogy ilyen munka mindenképpen nagy haszonnal jár, mert a tanulóknak megfogalmazódik az a felismerés, hogy a szinpad tárgyai, noha élettelen kellékei az előadásnak, jellemzői egy-egy kornak, emberek jellemének, társadalmi, etikai felfogásoknak. Jelen esetben a "babaotthon" berendezése nemcsak egy meghatározott korszak izlésének, hanem egy lelkivilágnak is kifejezője.

A dobozban levő további képek (75-95.) részint egyéni foglalkozásként, részint szakköri témaként kaphatnak helyet irodalomtanításunkban. Gogol Revizorjából, a drámairó Osztrovszkij darabjából, Csehov Ványa bácsi c. művéből, valamint a magyar századvégi drámairó Csiky Gergely: Buborékok c. alkotásából válogatott képek már a tantervi un. kiegészítő anyag körébe tartoznak. Jó felkészültségű osztályokban azonban nagyon ajánlatos a Revizor és a Ványa bácsi diaképeinek bemutatása. A revizort azért ajánljuk, mert ez a mű már az általános iskolában is szerepelt a javasolt irodalom között, feltehetően többen ismerik. (Nem utolsó szempont a mű cselekményének, alakjainak kacagtató volta sem, hiszen amugy is igen kevés a derű a tanulók kötelező irodalmában. Erről persze sem az irodalom, sem a tanterv nem tehet. Hibásak a századok, amelyek a súlyosan nehéz emberi szenvedéseket, kínzó szenvedélyeket termelték ki azokban a kortársakban, akiknek megadatott együtt élni, egy korban élni egy-egy nagy iróval.) A Ványa bácsi c. művet természetesen nem ebből a szempontból ajánljuk a diaképek útján való megismertetésre. Itt másról, a dologtalan szépség értelmetlenségének csehovi elítéléséről van szó. A rövid cselekmény ismertetése után a szereplők megismertetése a legfőbb feladat: Jelena Andrejevna, a dologtalan szép értelmetlenségének jelképe, Sztarcev doktor, aki szinte filozófiai fokon is megfogalmazza ezt az ítéletet, Szonja és Ványa bácsi alakja. E képek hamar bemutathatók, s a mű, nem lévén kötelező tantervi anyag, csaknem egyetlen idézettel elegendően közel hozható a tanulókhoz. "Az ember legyen mindig, mindenben szép..." kezdetű beszélgetés felolvasására gondolunk.

A III. doboz a kötelező tantervi anyag szempontjából a szakközépiskolák részére csak a Gorkij-drámát adja. Az anyag természetéből következik azonban, hogy az un. bevezető olvasmányok kapcsán az egész dobozbéli tartalom kitűnően hasznosítható, hiszen vizuális információkat nyújt a tanulók számára olyan művekről, amelyeket az óratervi nehézségek miatt a tankönyvek csak említenek. Egyedül a meglehetősen részletesen megjelenítésre kerülő Hamlet nem fordul elő un. bevezető irodalomtörténeti olvasmányban, nem lévén ebben az iskolatípusban drámatörténeti áttekintő téma. Javasoljuk azonban, hogy a legérdeklődőbb tanulók számára, akár szakköri foglalkozásként is, a tanár vetítse le ezeket a képeket, és ismertesse a világ drámairodalmának egyik legnagyobb alkotását. Ugyanez a helyzet a Tartuffe-fel is, azzal a különbséggel, hogy az talán még néhány évig élénkebben él a tanulók emlékezetében, mivel azt a TV a közeli időkben kétszer is vetítette. Miután azonban mindkét mű gyakorta szerepel a színházak műsorán, érdemes a szakközépiskolákban is pl. irodalmi délutánok keretében foglalkozni velük.

A gimnáziumokban a 101-117. képeknek azt a részét, amely az előadás egyes jeleneteit örökíti meg, a kötelező olvasmányok felelevenítésekor vetítsük. Ugyanígy járhatunk el a Tartuffe feldolgozásakor is. A Hamlet esetében igen jó alkalom nyílik, de csak jó felkészültségű osztályokban, illetőleg szakkörökben - egyrészt a különböző rendezői felfogások megmutatására, másrészt sztárfotók kapcsán - a legnagyobb Hamlet-alakítások, a legkiválóbb színészportrék megismertetésére.

Hauptmann: Naplemente előtt (123-126.), Shaw: Pygmalion (127-131.), Pirandello: Hat szerep keres egy szerzőt (133-135.), O'Neill: Hosszu ut az éjszakába (136-138.), Lorca: Várnász (139-144.), valamint az említett Gorkij-dráma képei is a III. dobozban vannak. Az Éjjeli menedékhely kivételével kiegészítendő tantervi szemelvények képeiről van szó. A tanár valamennyit az órán nem mutathatja be, szakköri keretben azonban remek foglalkozási témaanyag lehet. Gimnáziumi osztályokban azonban - az un. áttekintő téma keretében - még órakereten belül is lehetséges és tanácsos két mű megbeszélését napirendre tűzni a rendelkezésünkre álló képek alapján. Az egyik a Hauptmann darab, a másik pedig a drámát korunkban először forradalmasító mű, Pirandello alkotása. A Hauptmann-műnél az eszmei-esztétikai megoldás mellett a színpadkép naturalista-realista volta is megfigyelhető. (E színháztörténeti, drámafejlődési vonások miatt volna ajánlatos még a szakközépiskola un. bevezető olvasmánya mellett ezeknek vetítése.) A többiek közül szabadon választhat a tanár az osztály érdeklődése és teherbirása szerint. Két képről semmiképpen nem tanácsos lemondani, mert a drámai színpadalakulás szempontjából a tanulók számára nemcsak tanulságos, hanem rendkívül érdekes is lehet. Ezek a 132. és a 150. számú képek. (Konstruktivista színpadkép, ill. előzően egy szimbolista színpadkép megoldásának bemutatása. Természetesen ez a görög színháztól folyó változás lehet a IV. osztályismétlő anyaga is, így ebben az esetben nem kell még a tanulmányok lezárása előtt ezzel is foglalkozni - bővebb indukciós anyag amugy sem áll még a tanulók rendelkezésére.

A IV. dobozzal folytatódik a korunk drámairodalmából vett "nagy pillanatok" sora. Mennyire más társadalmi töltésűek - bár ugyanannyira lélegzetelállítóak - ezek a "nagy pillanatok", mint az antik tragédiáké voltak. Alakjaik szinte mi vagyunk, minden eddiginél jobban érezzük már a "tua res agitur" igazságát. Valamennyi korunk problémáit vizsgálja, és nem kellene bonyolult filozófiai siku áttételek, hogy erre rádöbbenjünk. A IV. osztályban már nem sok idő van egy-egy dráma alaposabb elemzésére. Furcsa paradoxon, de mégis azt kell mondanunk, hogy éppen ezért talán ebben az osztályban könnyítik meg leginkább a tanár munkáját a képek. Ha ugyanis jól szervezzük a munkát, az egyes kisebb csoportok a választható tantervi anyagból vállalkoznak egy-egy mű behatóbb elemzésére. Ha a választható, illetőleg a tanár által kijelölt mű képi feldolgozásban is megvan, a tanulói beszámoló az előre megnézett képek felhasználásával történhet, így az osztály egésze színes tájékoztatót kap korunk irodalmi törekvéseiről. Kötelezően csak a Visnyevszkij és a Brecht drámát kell feldolgozni. Ezeket az egész osztálynak el is kell olvasnia, s ha mód van rá, színházi előadásban megnéznie. A IV. dobozban levő képek így csak a sugallásra vállalkoznak, ily módon kívánván segítséget adni a tanárnak a modern drámákkal való foglalkozáshoz.

Némelyik drámai alkotás filmes feldolgozásban is elkészült. A kétféle művészeti alkotás összevetése izgalmas, de nem középponti feladat. Az eltérések és a megegyezések rögzítése nagyon eligazító lehet, és jókora szellemi batyut ad az iskolán túli olvasáshoz és filmnézéshez egyaránt. A könyvben is elemzett műveken kívül a

doboz első képére hívjuk fel a figyelmet, amely már olyan szinpadképet ábrázol, amilyen a modern tárlatokon is szerepelhetne. Noha Majakovszkij korában vagyunk még, geometriákat kedvelő világunk "beton-törvényeit" érzékelhetjük már. Ekkor, vagy a tanév folyamán, vagy később érdemes áttekinteni a képek alapján a szinpadképek alakulását, amelyek még vázlatosságukban, tehát teljességre egyáltalán nem törekvő voltukban is arról vallanak, hogy a dráma, amely egyidős magával a művészettel s így talán az emberiséggel is, mindig követte és kiszolgálta teremtőjét, az emberi művészetet. E drámatörténeti, szinpadkép-alakulási áttekintés természetesen elsősorban szakkörök vizsgálati anyaga lehet, de a képek többsége alkalmas az érettségire való felkészülésre is, mert képszerűségükkel az elméleti tudás mellett megidéznek az olvasott mű élményanyagát is.

I. DOBOZ

1. Szimbolikus papi tánc, Mexikó
2. Dionüszosz megalapítja a tragédiát
3. Az ókori színház képe (az athéni színház)

Szophoklész: Antigoné

4. Antigoné és Iszméné
5. Kép a kórusról
6. Kreon és Antigoné
7. Kreon és Haimon
8. Kreon fia holtteste felett

Bornemisza Péter: Magyar Elektra

9. Képek Bornemisza Péter Elektrájából
10. Képek Bornemisza Péter Elektrájából

Anouilh: Antigoné

11. Kreon és Antigoné I.
12. Kreon és Antigoné II.

O'Neill: Amerikai Elektra

13. Ezra Mannon hazatérése; lépcsőjelenet
14. Anya és leánya összecsapása
15. Az apa haldoklása
16. A két testvér az anya ravatalánál
17. A két testvér a ravatal lépcsőjén

18. Komikus jelenet Plautus: Hetvenkedő katona c. vígjátékából
19. Arisztophanész: Lovagok
20. Óangol színpad
21. A Globe Theatre madártávlattól

Shakespeare: Julius Caesar

22. Caesar ellenfelei Pompeius csarnokában
23. Caesar megölése
24. Antonius bucsubeszéde
25. Brutus és Cassius Philippinél
26. Brutus öngyilkosságra készül

Shakespeare: Romeó és Julia

27. Romeó és Julia erkélyjelenete
28. Közelkép a szerelmesek találkozásáról
29. A sirboltban felébredő Julia

Shakespeare: Szentivánéji álom

30. Titánia és Zuboly lugasjelenete
31. A kézművesek előadása Theseus palotájában
32. Pathelin mester a posztókereskedőnél
33. A "beteg" Pathelin
34. Commedia dell'arte jelenet
35. Párizs hidjai
36. Mutatványosok a Pont Neuf-ön

Molière: A fősvény

37. Harpagon átkutatja La Flêche-t
38. Harpagon és a kerítőnő
39. A fősvény vacsorát rendel
40. Az elveszett kincsek siratása
41. Anzelm váratlan betoppanása

Katona József: Bánk bán

42. A hazatérő Bánk az összeesküvőkhöz siet
43. Bánk és Tiborc találkozása
44. A trónterem nagytotálja
45. Bánk és Gertrudis összezapása
46. Bánk és a király találkozása
47. Melinda holttestének megérkezése (tömegjelenet)
48. A magába roskadt Bánk Melinda holtteste mellett

Erkel Ferenc: Bánk bán

49. A palotás

50. Bánk és Melinda Tiborc gondjaira bizzák a gyermeket

II. DOBOZ

Victor Hugo: A királyasszony lovagja

51. Jelenet a II. felvonásból

52. Jelenet a IV. felvonásból

Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde

53. A hármas ut vidéke (romantikus szinpadkép)

54. "Minden országot bejártam..." (Csongor belépője)

55. Csongor megtudja Mirigytól a fa titkát

56. Ilma és Balga

57. Találkozás a három vándorral

58. Az ördögfiókok és Csongor találkozása

59. Az álomportól elalvó Csongort Tünde hiába költögeti

60. Éjféleli elvadult kert; csak Tünde varázsol új gyümölcsöt az aranyalmafára

Madách Imre: Az ember tragédiája

61. Lucifer és az Ur párbeszéde

62. Ádám és Éva előtt megjelenik Lucifer

63. A fáraó leszáll trónusáról a rabszolganőhöz

64. Danton és az arisztokrata leány

65. Danton a guillotine lépcsőjén

66. A falanszter szinpadképe

67. Az eszkimó szin

68. "Anyának érzem, óh, Ádám magam!"

Portrétotók az 1883-as első rendezésből

69. Ádám (Nagy Imre)
70. Éva (Jászai Mari)
71. Lucifer (Gyenes László)

Zichy Mihály Tragédia-illusztrációiból

72. "Reggelre ne feledd a pénzt"! (Prágai szín)
73. Danton a nyaktilonál
74. Ádám megmerevül az űrben

Kass János Tragédia-illusztrációiból

75. A paradicsomon kívül
76. Az űrjelenet
77. A befejezés

Gounod: Faust

78. Az öreg Faust a koponyával
79. Mefisztó a megfiatalított Fausttal

Gogol: A revizor

80. Tanácskozás a polgármesternél a revizor érkezése előtt
81. Hlesztakov a tiszteletére rendezett fogadáson
82. Megérkezik az igazi revizor levele
83. Gogol rajza A revizor végjelenetéhez

Osztrovszkij: Vihar

84. Katyerina és Kabanova

85. Katyerina és Borisz találkozása
86. Katyerina öngyilkosságra készül

Csehov: Ványa bácsi

87. Jelena Andrejevna közelképe
88. Sztarcen doktor és Szonja
89. Esti jelenet a kint duló viharral
90. Zárókép: "Megpihenünk"

Csiky Gergely: Buborékok

91. Estély a Somay-családnál
- 92- A "buborékok", a csillogó hazugságok elpattanásának
94. egy-egy jelenete

Ibsen: Nóra

95. Nóra belép a csomagokkal
96. Krogstad megjelenése
97. Krogstad felmutatja a váltót
98. Helmer Nórára támad
99. Nóra távozása a "babaotthonból"
100. Realista-naturalista szinpadkép a Nórából

III. DOBOZ

Shakespeare: Hamlet

101. A szellemjelenés
102. Hamlet a kikémlelésére küldött Guildensternnel és Rosenkrantz-cal
103. "Lenni vagy nem lenni..." (közelkép)

104. Az "egérfogó" jelenet
105. Hamlet az imádkozó király mögött.
106. Hamlet és a királyné kettőse
107. A király átadja az angol királynak szóló levelet
108. A megtévelyodott Ophélia Laertes-szel
109. Hamlet a temetőben Yorick koponyájával
110. A végső párviadal Laertes-szel
111. Hamlet testét kiviszik (szinpadkép)

A Shakespeare születésének 400. évfordulójára készült
"jelzések" rendezésből

112. Az "egérfogó" jelenet
113. Hamlet és a királyné

Magyar Hamlet-alakítások korábbi rendezésekből

114. Márki Géza
115. Ungvári László
116. Básti Lajos
117. Major Tamás

Molière: Tartuffe

118. Pernelle asszony vitája a családtagokkal Tartuffe-ről
119. Orgon és Dorina összecsapása
120. Tartuffe megjelenése (közelkép)
121. Tartuffe szerelmet vall Elmirának
122. Az álszent bukása

Hauptmann: Naplemente előtt

123. Hanefeld jószágigazgató pénzt kínál Petersnének,
ha leányával elköltözik a környékről.

124. Inken és Clausen tanácsos találkozója a gyermekkeresztetben
125. A tanácsos szakit családjával a reggelizőasztalnál
126. Clausen tanácsos halála

Shaw: Pygmalion

127. Higgins professzor és Lizi, a virágáruslány találkozója
128. Lizi oktatása
129. Higginsné fogadóestélye
130. Higgins és Pickering Lizi előrehaladásáról lelkendezik Higginsnének
131. Zárójelenet
132. Szimbolikus szinpadkép diszletterve (D'Annunzio: Holt város)

Pirandello: Hat szerep keres egy szerzőt

133. Előkészületek a szinpadon az előadásra
134. A hat szereplő megjelenése
135. A szereplők saját életüket élik

O'Neill: Hosszu ut az éjszakában

136. A család a reggelizőasztalnál
137. Edmund és az anya kettőse
138. Éjféλι zárójelenet a drámai összecsapások után

Lorca: Vérnász

139. A legény a mezőre indul. Anya és fiu kettőse
140. Leánynézőben
141. A korábbi udvarló és a menyasszony találkozója

142. Az újdonsült férj az eltűnt szerelmesek üldözésére indul
143. A halál jelenete az erdőn
144. A halottsiratás

Gorkij: Éjjeli menedékhely

145. Szinpadkép az első felvonásból
146. Kártyacsata
147. Pável és Kosztyiljov összetűzése
148. Az öregember beszélgetése Pávellel
149. Tömegjelenet a mű végéről
150. Konstruktivista szinpadkép Majakovszkij Buffo-misztérium c. darabjából

IV. DOBOZ

- 151-
152. Jelzéses szinpadkép Majakovszkij: Gőzfürdő c. darabjából

Visnyevszkij: Optimista tragédia

153. A komisszárnő megérkezése
154. Mulatozó tengerészek
155. Összetűzés az anarchisták vezérével
156. Visszatérés a győzelmes csata után a súlyosan sebesült asszonnyal
157. A komisszárnő halála

Brecht: Kurázszi mama

158. A család belépője az ekhós szekérrel
159. Stüszki elhurcolása

160. Stüszí halála
161. A "rossz fiú" hőstettét ünnepli
162. Jelenet Katrinnal
163. Zárókép a magára maradt Kurázi mamával

Dürrenmatt: Fizikusok

164. A felügyelő megérkezik a szanatóriumba a gyilkosság után
165. A fizikusok leleplezik magukat egymás előtt
166. A hatalomvágytól megszállott doktorkisasszony
167. A fizikusok - az örültség jelmezeiben
168. Jelzéses színpadkép Dürrenmatt: Az öreg hölgy látogatása c. darabjából

Miller: Az ügynök halála

169. Willy belépője a bőröndökkel
170. Willy állása megtartásáért könyörög
171. Willy és fiai a vendéglőben
172. Multbeli jelenet a bostoni szállodából
173. A két fiú a temetés után

Németh László: A két Bólyai

174. Bólyai Farkas és Róza kettőse a hegedűvel
175. János hazaérkezése a katonaságtól
176. János kettejük megromlott viszonyáról panaszkodik nagybátyjának
177. Apa és fiú összecsapása és szakítása
178. Ujbóli találkozásuk a mű végén

Darvas József: Részeg eső

179. Temetői jelenet Völgyesen
180. Jelenet a multból: kiránduláson az ifjumunkásokkal
181. 1956-ban a pártháznál
182. András és Balla a miniszteri szobában
183. Szóláth-lakás: Szóláth és András vitája az öngyilkosságról
184. Ismét a völgyesi temetőben

Sarkadi Imre: Elveszett paradicsom

185. Sebők Zoltán hazautazása után beszámol apjának a tiltott műtétről és várható következményeiről
186. Az öreg Sebők Imre születésnapját ünnepli a család
187. Zoltán félrevonulva sógornőjével folytat cinikus beszélgetést
188. Mira megjelenik Zoltán szobájának ablakában
189. Az idill kezdete
190. Zoltán és Mira bucsujelenete
191. "Szétrugom ezt a világot." - Zárókép

Hubay-Ránki-Vas: Egy szerelem három éjszakája

192. Julia és Bálint beköltöznek az üres lakásba
193. A bírósági komédia
194. Bálint és Julia végső bucsuja
195. A "Három királyok" jelenete

Örkény István: Tóték

196. A fronton levő fiu levélben jelzi őrnagya érkezését
197. Dobozolás. Tót szájában a "csipogó"
198. A postás a fiu halálhírét hozó sürgönnyel
199. Tót az orvosnál
200. Tót a hintalovon

